

Harald Héns love.

Af

Jørgen Olrik.

Ikke uden grund har forskningen beskæftiget sig en del med de sparsomme efterretninger, som de historiske kilder fra Danmarks ældre Middelalder giver os om rigsforsamlinger på Isøre og en dertil knyttet lovgivning. Man undres over at træffe en institution, der repræsenterer hele riget, allerede i 11. årh., altsaa paa en tid, da man næppe kunde vente rigsenheden så højt uddannet som f. ex. i Valdemarernes tid, der dog ikke kender til nogen egentlig fast udformet rigsforsamlings-institution. Langt mere påfaldende er det dog at erfare af kildernes vidnesbyrd, at der på denne forsamling er blevet udstedt love for hele riget. Ti hvis dette forholder sig rigtigt, står vi her overfor en højst besynderlig foregribelse af den historiske udvikling, idet lovgivningsmagten fra ældgammel tid var hos de enkelte „lande“ og forblev hos dem længe efter Harald Héns tid, så at end ikke Valdemarerne med al deres magtfylde og udvikling af rigsenheden nåede til at udstede nogen rigslov. Først i løbet af 13. årh. arbejder en rigslovgivning sig langsomt frem, oprindelig nøje knyttet til ændringer i Vederloven, og først

efterhaanden frigørende sig fra disse. Til denne historiske udvikling af dansk rigslovgivning står unægtelig efterretningerne om Harald Héns rigslove i en besynderlig modsætning.

Den først fremhævede modsætning mellem efterretningerne om rigsforsamlinger allerede i 11. årh. og det faktiske forhold, at rigsforsamlinger som en mere varig institution først udvikledes i løbet af 13. årh., er imidlertid for en stor del ophævet ved dr. phil. Anna Hudes skarp-sindige undersøgelser¹⁾. Det godtgøres her, at de gamle Isøretning ikke kan kaldes nogen permanent institution, da de i reglen kun træder sammen til kongevalg, når dette på grund af flere kongsemners optræden gøres nødvendigt. Faktisk er mange kongevalg foregåede på landstingene, ja de islandske kilder fastslår ligefrem (ganske vist med urette) Viborg ting som det lovmæssige valgsted for Danmarks konger²⁾. Af alt dette ses Isøretningets lidet stabile karakter, der passer bedre for 11. årh. end det præg af en fast statslig indretning, som man har villet give det.

Tilbage står da den nys omtalte modsætning mellem efterretningerne om Harald Héns rigslove og den faktiske historiske udvikling af dansk rigslovgivning. Vanskeligheden kan kun klares ved, at man på grundlag af kildernes ord søger at udfinde indholdet af Haralds love. Uheldigvis er nogle af de kildesteder, hvori lovene omtales, noget dunkle og vanskelige at fortolke, og det er da også meget langt fra, at der er nogen enighed mel-

¹⁾ Danchoffet s. 11 ff.

²⁾ Til de islandske kilder kan føjes den engelske historieskriver Radulfus Niger, der om Viborg siger: „ubi solent reges elegi“. Se tillæget til nærværende afhandling.

lem de forskere, der hidtil har behandlet dette æmne. Det princip, som her skal følges, er at lægge særlig vægt dels på de ældste kilder, dels på de kildesteder, som giver tydelig og klar efterretning om lovene. Ud fra dette grundlag er det hensigten med nærværende afhandling at føre problemets løsning et stykke videre frem.

Valdemartidens historieskrivere sætter Harald Héns lovgivning i nøje forbindelse med kongevalget efter Sven Estridsøns død. Denne tradition støttes på en måde indirekte af Ælnod, der vel ikke siger noget om Haralds eget valg, men tilføjer, at de Danske ved senere kongevalg „kræver Haralds love“ af kongesæmnerne. Idet vi således går ud fra denne overleverings rigtighed, vil vi kaste et blik på situationen ved kongevalget, inden vi går over til at granske lovbestemmelsernes indhold.

Ifølge Sven Aggesøn og Sakse samledes efter Svens død en rigsforsamling ved Isøre¹⁾. Ledende på en sådan forsamling har utvivlsomt stormændene været, hvorved dog ikke bør forstås hirdmændene, men det folkeledende aristokrati, bondehøvdingene²⁾. Det har nu åbenbart været ved disses støtte, at Harald er blevet taget til konge. Det fremgår nemlig med tydelighed af Ælnod (kap. 4), at der var en art valgkamp mellem Knud og Harald, og at Harald havde folkestemningen for sig og derfor toges til konge. Heri samstemmer Sakse fuldstændig. Det må have været det konservative bondeparti, der satte Haralds valg igennem mod den stolte og heftige Knud, som man vel nok alt dengang har ventet

¹⁾ Knytl. nævner Viborg i henhold til den islandske teori om valgstedet.

²⁾ Jfr. Erslev, Valdemarernes Storhedstid 217 ff. og prof. Steenstrup i Hist. Tidsskr. 6. R. IV. 687 f.

sig voldsomheder og overgreb af, fordi han ønskede store reformer i den bestående tingenes tilstand. Modsetningen mellem Harald og Knud er tillige modsætningen mellem de to åndsretninger, som fra denne tid til langt ind i 12. årh. brødes i Danmark: den konservative retning, der ikke ønskede ændringer i den gamle retstilstand og således også ved kongevalget holdt på den nedarvede skik at tage ældste kongesøn til konge¹⁾; og den reformivrige, mere kirkevenlige retning, der ønskede at fremme en stærk kongemagt og i det hele udvikle rigsenheden²⁾. Dommen over Harald Hén og hans kongegerning falder derfor såre forskelligt efter historieskrivernes partistandpunkt; kun Ælnod er ret upartisk, medens den konservative retnings heftige talsmand, Roskildekrønikens forfatter, priser ham i høje toner som en herlig mand og retfærdig styrer, og Sakse lige modsat dadler ham for hans slaphed og karakteriserer ham som et hængehoved.

Det må da her fremhæves, at Haralds love absolut må have været i overensstemmelse med det konservative bonde- og stormandspartis ønske, som satte hans valg igennem; dette fremgår også med tydelighed af kilderne³⁾, og det lyder ingeniunde utroværdigt, når Sakse lader Harald før valget ligefrem tilsige folket love efter dets eget ønske⁴⁾.

Overhovedet fremgår det af kongevalgets karakter, at situationen har noget ved sig, som kan minde om

1) Knytl. har her det træffende udtryk: drógu þeir þat fram, sem forn lög voru, at enn elzti konúngsson skyldi konúngr vera.

2) Jfr. Ræder, Danm. under Sven Estr. og hans Sønner s. 298.

3) Ælnod: populi votis admodum favere.

4) Saxo ed. P. E. Müller s. 570: impias se leges abrogaturum, blandas placidasque pro eorum arbitrio laturum promittit.

senere tiders håndfæstninger¹⁾, hvilket i høj grad støttes af Ælnods ord om den rolle, Haralds love spillede ved senere kongevalg. Selv om man på ingen måde tør kalde Haralds love for en virkelig håndfæstning, må man dog vente, at de indeholder bestemmelser, der *mutatis mutandis* svarer til senere håndfæstninger.

Efter disse almindelige betragtninger går vi over til at granske selve kildestederne angående kong Haralds love. Vi begynder med de ældste kilder og tager først den eneste krønikeskriver for os, som priser kong Harald: Roskildekrønikens forfatter, der skrev c. 1140.

Krønikens kortfattede efterretning om Harald lyder i oversættelse: Harald, en ypperlig mand og såre retfærdig hersker, gav alle ret til at bruge skovene, som de mægtige havde tilegnet sig alene²⁾.

Hvorvidt der nu i disse ord fremstilles en virkelig lov, eller en praktisk afhjælpning af misbrug, får stå hen; så meget er klart, at krøniken opfatter Harald som op-havsmand til almuens ret til brug af almindingerne³⁾. Det er åbenbart, at krøniken opfatter Harald som reformatoren, idet inden hans tid „de mægtige“ havde tilegnet sig skovene. Ved dette i sig selv uklare udtryk kan nu umulig forstås stormændene, bondehøvdingene, da det just var disse, der satte Haralds valg igennem⁴⁾,

¹⁾ Jfr. Matzen, Danske Kongers Haandfæstn. s. 25; Holberg, Dansk Rigslovgivn. s. 115 f.

²⁾ . . . *vir optimus, rector justissimus. Hic silvas, a solis potentibus obsessas, communes fieri jussit.*

³⁾ Om andre skove end almindingerne kan der ikke være tale, da kun disse ejedes af kongen, der gerne gav almuen brugsret til dem, f. ex. til oldensvin. Jfr. Steenstrup, Studier over Kong Valdemars Jordebog s. 346 ff.

⁴⁾ Stormændene kaldes i krøniken *primates, optimates, meliores*, men ikke *potentes*.

og det stemmer da ogsaa bedst med hele tankegangen i krøniken, når man antager meningen at være den, at Haralds lov hindrede eller afskaffede misbrug af kongemagten, så at man ved „de mægtige“ må forstå kongernes fogeder eller vel endog kongerne selv¹⁾. Må dette da fastslås som meningen af krønikens ord, bliver det et andet spørgsmål, om der er nogen grund til at tro på denne traditions rigtighed. Der er særlig grund til at fremhæve, at almuens brugsret til almindingerne forméntlig beror på ældgammel sædvaneret og på forhånd måtte antages for ældre end Harald Héns tid²⁾; at vi ellers ikke ved det mindste om, at Harald Héns forgængere krænkede den gamle sædvaneret; at vi derimod har en højst interessant tradition, der går ud på, at Haralds efterfølger Knud just krænkede denne gamle sædvaneret for at tvinge bønderne i Halland til at yde ham redskud³⁾; og at denne fortælling passer særdeles godt med, hvad vi ellers ved om Knuds karakter. Der synes da at være gode skel for den antagelse, at Haralds virksomhed på dette punkt har indskrænket sig til at stadfæste den gamle retstilstand, og at dette er blevet fremhævet så meget stærkere, som den voldsomme Knud sandsynligvis har krænket denne.

Selv om denne antagelse er sandsynlig, er det dog i følge sagens natur kun en hypotese, der trænger til støtte fra anden kant, og desuden er det kun en enkelt

¹⁾ Jfr. Ræder, Danm. under Sven Estr. s. 299.

²⁾ At Sven Aggesøn (SRD I 54) udleder brugsretten til skovene fra Sven Tjugeskægs tid, kan vel ikke gælde for historie, men er et vidnesbyrd om den høje ælde af denne gamle sædvaneret. Den tilsvarende tradition hos Sakse synes (næppe med rette) at tale ikke om brugs-, men om ejendomsret. Saxo s. 492.

³⁾ Knytl. kap. 28.

af Haralds forméntlige lovbestemmelser, som Roskildekrøniken oplyser os om. Vi vender derfor nu vort blik til den ældste kilde, Knud den helliges historieskriver Ælnod, der skrev mellem 1120 og 1124, og hvis udsagn åbenbart har en ganske særlig vægt. Ælnods ord lyder i oversættelse omtrent således:

Da Harald havde taget ved det fædrene kongedømme, lagde han vind på ganske at rette sig efter folkets ønsker, ikke just ved at udvælge for dem sådan lov og ret, som de vilde have, men derimod ved at fastsætte med sin kongelige myndighed til at overholdes af efterkommerne sådan lov og ret, som de alt havde valgt sig¹⁾.

Meningen med dette sted, der frembyder forskellige fortolkningsvanskeligheder, synes nu at være denne:

Efter at have fremhævet, at Harald ved sin lovgivning lod sig lede af hensynet til folkets ønsker, nævner Ælnod ligesom to måder, hvorpå dette kunde finde sted, af hvilke Harald dog ikke benyttede sig af den første („ikke just ved at ...“), men af den sidste („men derimod ved at ...“). De to fremgangsmaader, som modsættes hinanden, er disse: 1) at udvælge for folket sådan

¹⁾ Ordlyden hos Ælnod er: Haroldus, patrium nactus imperium, populi votis admodum favere, eisque leges et jura, non tam, quæ vellent, eligere, immo quæ vel quales elegissent, posteris reservandas regali studebat auctoritate decernere. Denne text har nu prof. Gertz ændret betydelig ved rettelser (H. Olrik, Danske helgeners levned s. 108). At reservandas må rettes til servandas, er indlysende; men er de øvrige rettelser nødvendige? At rette tam til tantum og elegissent til elegisset, giver muligvis bedre Latin; men da rettelserne fuldstændig forandrer betydningen af teksten, der i den gamle skikkelse er meget vel forståelig, synes de mindre berettigede. Ved nærværende oversættelse tages de to ved „non tam“ og „immo“ indledede led som modsatte, idet immo ved en anakoluthi er indsat i steden for quam.

lov og ret, som de vilde have, hvilket må betyde: udstede nye love i overensstemmelse med folkets ønsker; 2) at fastsætte til overholdelse af efterkommerne sådan lov og ret, som de alt havde valgt sig, hvilket må betyde: stadfæste bestående lov og ret i landet ¹⁾. Således forstået bliver da meningen med Ælnods ord, at Haralds love ikke indeholdt ny bestemmelser, men bestod i en højtidelig stadfæstelse af bestående love. Hvilke love det egentlig er, Harald stadfæster, siges ganske vist ikke udtrykkelig, men teksten giver dog et fingerpeg ved det ubestemte udtryk „lov og ret“, som vanskelig lader sig anvende på nogle enkelte lovbestemmelser, men naturlig må opfattes som betegnende hele den bestående retstilstand ²⁾. Hermed stemmer ypperligt de ord, Ælnod tilføjer: Derfor kræver Danerne den dag i dag ved kongevalg de af ham fastslåede love [stadfæstede] af kongesæmnerne, og de lovpriser og hylder ham for de love, han har indrømmet dem, som fredens og den offentlige friheds fader ³⁾. Hvad kan nemlig passe bedre, end at man ved kongevalg kræver af kongerne, at de skal overholde lands lov og ret? Det er åbenbart et

¹⁾ Anderledes synes man ikke at kunne forstå textens modstillede led: eligere, quæ vellent — decernere, quæ elegissent, af hvilke det første må betyde: udstede love, som folket nu (ved kongevalget) udtalte ønsket om, det andet: fastslå love, der allerede tidligere var udstedte. Afgørende er her modsætningen mellem imperfectum (vellent) og plusquamperfectum (elegissent).

²⁾ Det kan her fremhæves, at Ælnod om Knud den helliges love bruger ordet edictum, hvorimod ordet leges på to steder (kap. 1 og 23) just bruges om de bestående love.

³⁾ Unde leges ab eo sancitas Dani usque in hodiernum ab electis et eligendis sibi regibus expetunt, eumque veluti pacis ac libertatis publicæ provisorem, pro concessis ab eo legibus, laude et favoribus extollunt. Mærkes kan også her udtrykket sancitas om lovene, „stadfæstede, højtidelig fastslåede“.

både selvfølgeligt og naturligt kongeløfte, der dog ingenlunde var uden betydning. Med rette kan man her henvise til, at en af hovedbestemmelserne i de senere håndfæstninger netop var den, der krævede af kongen, at han skulde overholde lands lov og ret¹⁾. Just dette, at man ikke kan tænke sig noget naturligere kongeløfte — forsåvidt et kongeløfte (håndfæstning) overhovedet kræves — end en simpel og ligefrem stadfæstelse af den gængse lov og ret, just dette må være os en grund til at holde fast på rigtigheden af det vundne resultat.

Ved granskning af de ældste kilders udsagn om Haralds love er vi da nåede til at fastslå, at den ældste og i enhver henseende vigtigste kilde ligefrem udtaler, at Haralds „lovgivning“ bestod i stadfæstelse af den gamle retstilstand, medens den anden kildes noget uklare efterretning bedst forstås ud fra denne antagelse, samt at denne også stemmer bedst med den gentagne stadfæstelse af Haralds love ved senere kongevalg, som Ælnod beretter om. Vi går nu over til Valdemartidens krønikeskrivere for at granske deres efterretninger om Haralds love og se, om de kan forliges med den her fremsatte antagelse.

Vender vi os først til Sven Aggesøn, så lyder hans kortfattede efterretning således: Harald var den første, der anordnede og fremsatte love for Danerne på det nævnte sted for kongevalg (i Isørettinget)²⁾. Disse få ord kan ikke siges at kaste noget lys over lovenes ind-

¹⁾ Hdfæstn. 1282 § 5, 1320 § 27, 1326 § 22, 1360 § 1, 1376 § 17.

²⁾ Hic primus leges Danis in regiæ electionis loco jam dicto præscripsit atque rogavit.

hold ¹⁾); derimod stadfæster de med stor bestemthed de ældre kilders udsagn, at Haralds love galdt alle Daner, hele folket. Desuden er Sven Aggesøn og Sakse de eneste, der udtrykkelig nævner Isøre ting som stedet for Haralds lovgivning, som ovenfor nævnt, selv om også Ælnods ord gør det sandsynligt at sætte lovene i forbindelse med kongevalget. Endelig siger Sven, at Harald var den første, der gav lovene på Isøreting, hvilket vel næppe betyder andet end, at Sven ikke har kendt nogen tradition om ældre lovgivning ²⁾), men dog i og for sig klinger sandsynligt og navnlig passer fortræffeligt med det foreløbige resultat, vi kom til ved undersøgelse af de ældre kilders efterretninger; at Harald var den første, der „gav love“ ved kongevalg, følger ganske umiddelbart af Ælnods fremstilling. Forsåvidt som der i Svens ord ligger, at også senere konger havde givet love på Isøre, så passer jo også dette fortræffelig med Ælnods ord om de senere kongers stadfæstelser af kong Haralds love.

Således stemmer da også Sven Aggesøns ord godt med det resultat, de ældre kilders efterretninger førte os til, og, idet vi fastholder kildernes enighed om, at lovene gælder hele Danefolket, vender vi os til den kilde, der har de fyldigste efterretninger om kong Haralds love: Sakse.

Saksens ord er ikke lette at forstå og end mindre at oversætte; deres tydelighed lider under hans alt for store ordrigdom og tilbøjelighed til at sige det samme

¹⁾ Man kan nemlig næppe lægge nogen vægt på udtrykkene præscripsit atque rogavit, hvis mening ikke er særlig tydelig, og som næppe betyder andet end, at lovene skrev sig fra Harald Hén.

²⁾ Om hele forståelsen af stedet hos Sven Aggesøn se de fortræffelige bemærkninger i Anna Hude, Danehoffet s. 15 f.

på 2—3 forskellige måder, og de kan endelig ikke siges at være særlig klare i tankegangen; de er da også blevet forståede på meget forskellig måde af de videnskabsmænd, som har behandlet æmnet. Vi vil dog forsøge at gengive hans ord på Dansk:

Harald holdt råd i otte dage, og, opfordret til i gerning at udføre, hvad han i løfter havde fremsat, nemlig at lade sin kongelige højhed tjene folkets, gav han for det første ret til modbevis mod stævning og lod værnet gå frem for søgsmålet, idet han gav den anklagede klagerens ret, nemlig til at modbevise søgsmålet, medens loven tilforn forbød at vise et af vidner støttet søgsmål tilbage ved at føre værn i sagen. Denne ret, stadfæstet ved skik og brug, som den er, har vist sig ligeså uheldsvanger for gudsfrygt som nyttig for frihed. Ti selve muligheden for at føre værn i en sag, uden brug af våben eller vidner, blot støttet på edsbevis, har på grund af folks begær efter at få deres ønsker opfyldte plettet manges foretagender med méned, ja, fuldstændig gjort det af med brugen af tvekamp. Ti efterslægten har fundet det bedre at afgøre de retstrætter, de indlod sig på, ved sværger end ved stål. Og forholdet er dog det, at det første er det farligste for gudsfrygt, det andet for liv og sikkerhed. Denne skik har Danerne vedholdende bevaret og holder endnu den dag i dag hårdnakket på den, ja, de vil hellere opgive ånden end slippe den, og vove liv og blod for dens overholdelse ¹⁾.

¹⁾ Saxo ed. P. E. Müller s. 571 f.: Haraldus, habito in octo dies concilio, quod promissis complexus fuerat, rebus prosequi monitus, ut regia majestate popularem excoleret, inprimis adversum provocationem restipulandi jus edidit, prioresque

Af dette ikke særlig klare sted hos Sakse må vi da søge at udfinde meningen uden at påvirkes af nogen forudfattet mening om, at Saksers efterretning utvivlsomt må være rigtig. Særlig må det her fremhæves, at Saksers fra de øvrige kilders meget afvigende ord dog paa et punkt stemmer med dem: det fremgår ikke alene af Saksers forudgående skildring af situationen, men siges også udtrykkelig, at loven angår hele Danefolket ¹⁾; og dette gælder ikke blot lovene i almindelighed, men også den eneste enkelte lovbestemmelse af disse, som Sakse anfører ²⁾.

defensionis partes quam accusationis instrumenta constituit. Reo siquidem actoris jus in refellenda accusatione concessit, quam antea, testium fide subnixam, defensionis præsidio repellere non licebat. Quod jus usurpatione firmatum, ut familiare libertati, ita religioni pestiferum evasit. Ipsa namque defendendi potestas, non armorum, non testium usu, sed sola sacramenti fide subnixa, multorum conatus votorum cupiditate perjurio polluit, sed et funditus singularium congressionum usum evertit. Posteris namque susceptas causarum controversias satius jurejurando visum est expedire quam ferro. Verum alterum religionis intuitu, alterum salutis respectu periculosius. Quem morem Dani pertinaciter retentum ad hoc usque tempus obstinate usurpant, adeo ut vita magis quam eo carere cupiant, salutemque suam pro ipsius observatione devoveant.

Med hensyn til den omtvistede betydning fornemmelig af ordene arma og singulares congressiones må jeg her nøjes med at henvise til prof. Steenstrup i Tidsskr. f. Retsvidenskab IV, s. 116 ff., og Matzen, Bevisreglerne etc. s. 90, hvor de af dr. Ludv. Holberg bl. a. i Dansk Rigslovgivn. s. 100 ff. fremsatte fortolkninger er gendrevne. Jfr. også delvis H. Olrik, Konge og præstest. I, s. 206. Også på flere andre punkter afviger min oversættelse en del fra Holbergs i Kong Valdemars Lov s. 241 f., hvorimod den væsentlig stemmer med dr. phil. Winkel-Horns oversættelse af Sakse.

¹⁾ ... ut regia majestate popularem excoleret

²⁾ At Sakse har ment, at lovene indeholdt flere bestemmelser end den af ham anførte, ses af ordet inprimis. Til den enkelte af ham anførte lovbestemmelse sigter udtrykkelig slutnings-

Det er da ganske umuligt, ikke alene overfor de andre kilders énstemmige vidnesbyrd, men også overfor Saks'es egne tydelige ord at fastholde den af afdøde overlærer Kinch ¹⁾ og dr. Ludv. Holberg ²⁾ forfægtede antagelse, at den enkelte lovbestemmelse, Sakse anfører, kun må opfattes som en ændring i Vederloven.

Den eneste støtte for denne påstand er i virkeligheden det argument, at Saks'es ord og vendinger minder meget om ordlyden af nogle tilsvarende bestemmelser i hans Vederlovstext ³⁾. Meningen af de første sætninger hos Sakse er nemlig tydeligt denne: kong Harald gav ved processer den anklagede klagerens ret, idet han gav anklagede ret til at fri sig ved éd, medens det tidligere var lov, at anklagede var fældet ved vidners udsagn.

Denne lovbestemmelse er nu af de nævnte forfattere forstået som en ændring i Vederloven, fordi kun denne, ifølge Saks'es text og de to andre optegnelser af den, har kendt en art vidnebevis, idet det var klagerens ret og pligt i større sager at støtte sin klage ved udsagn af to vidner ⁴⁾. Ved denne teori undgår man tillige at antage, at Sakse virkelig har ment, at anklagerens ret til

ordene: Quem morem Dani pertinaciter retentum ad hoc usque tempus obstinate usurpant. . . . Jfr. Steenstrup, anf. st.; Ræder, Sven Estridsøn og hans Søner s. 285 f.; A. D. Jørgensen i Årb. f. nord. Oldkyndh. 1876 s. 77.

¹⁾ Årb. f. nord. Oldkyndh. 1875 s. 290 ff.

²⁾ Kong Valdemars Lov s. 100 ff. Til denne tolkning har prof. Matzen nærmest sluttet sig (Danske Kongers Haandfæstn. s. 12; Om Bevisreglerne etc. s. 52 ff.).

³⁾ Præterea objecta defensionis præsidio repellere non licebat; siquidem testium criminatio neque alieno patrocinio neque propria cujusquam repulsione subruui poterat . . . sed neque ei, si sponsione provocatus fuisset, restipulatione uti licuit. Saxo ed. Müller p. 529.

⁴⁾ Jfr. det ovenfor citerede sted.

vidneførsel er en ældre institution end anklagedes ret til at fri sig ved éd, også for almindelig lov og rets vedkommende. Denne tanke må nemlig forkastes af indre grunde, da den vender op og ned på den naturlige historiske udvikling af bevisreglerne; anklagedes ret til at fri sig for søgsmålet ved ed må være af ældgammel oprindelse, måske ældre end alle andre afgørelsesmidler, og kan umulig stamme fra Harald Héns tid ¹⁾).

Imidlertid fremgår det aldeles tydeligt af teksten, at det virkelig er Saksens mening, at den af provinslovene i talrige tilfælde hjemlede ret for anklagede til at fri sig ved tylvtered stammer fra Harald Hén, idet ordene „Denne skik o. s. v.“, som ovenfor anført, nødvendigvis må opfattes om gængs lov og ret blandt Danerne ²⁾).

¹⁾ Jfr. Matzen, Bevisreglerne etc. s. 47 ff.

²⁾ Således har da også Kolderup-Rosenvinge opfattet Saksens ord (Nyt juridisk Archiv XIV, s. 23), dog uden at fremhæve det historisk umulige i beretningen; dette har derimod I. E. Larsen gjort (Saml. Skr. I. 1. s. 533) og efter ham Stemmann (Retshist. s. 204) og Sylow (Den materielle Bevistheoris Udvikl. s. 153), dog uden nøjere redegørelse. Til denne fortolkning har også Pappenheim sluttet sig (Krit. Vierteljahrsschr. XXXII s. 66) efter at have taget sin tidligere teori om jernbyrds indførelse tilbage.

Vederlovstheorien svækkes yderligere ved, at Sven Aggesøn i sin Vederlovens historie ikke med ét ord hentyder til Haralds forméntlige lov, skønt der nævnes en del andre lovændringer, der skyldes „modernorum lenitas“. Man har derfor antaget, at Haralds lov har været nævnt i det af Sven Aggesøns text udfaldne stykke, hvorved man føres til den ny hypotese, at loven kun gjaldt majestætsforbrydelsessager. Men rigtigheden heraf kan vanskelig godtgøres. Der er næppe nogen grund til at antage, at det af Svens text udfaldne stykke har indeholdt andet end en vidtløftig fremstilling af processen i majestætsforbrydelsessager, således som man kan læse den i Saksens text af Vederloven ved hans fremstilling af procesreglerne for større sager (graviora); Saxo p. 528. Ændringer i den gamle Vederlov omtaler Sven nemlig gennemgående i kapitlernes

Således er der ikke andet for end at indrømme, at Sakse sandsynligvis har haft den forestilling, at vidnebeviset var den gamle skik og brug hos folket, der blev fortrængt ved Haralds reform, og at dette er grunden til, at hans ord om Haralds reform delvis svarer til de citerede ord af hans Vederlovstext ¹⁾.

At Sakse har denne opfattelse, er nu ikke så uforståeligt, når man søger at trænge ind i hans tankegang. Sakse lægger ingenlunde skjul på sin mening om Haralds love og særlig deres bestemmelse om ret til at værne sig med ed; han fremsætter åbenlyst sin store misfornøjelse med den, og man kan ikke undgå at lægge mærke til, at spørgsmålet har en vis aktuel interesse for ham, idet han af kirkelige grunde fælder en stærk for dømmelsesdom over édsbeviset, — en dom, som han ingenlunde var ene om, da der endog i pavebreve bruges meget stærke ord derom ²⁾. Men når Sakses personlige følelser på denne måde er med i spillet, kan der ikke siges at være noget forunderligt i, at han med sin stærke trang til at anse alt gammelt for godt og omvendt lade alt godt stamme fra oldtiden, også her har fremstillet den efter hans mening slette lov som det nye, der afløser den gode gamle tilstand ³⁾. En prøve

slutning, når først den gamle regel er fremstillet, og at han betragter den af ham givne fremstilling af procesreglerne ved majestætsforbrydelser (de eneste, som han henregner til „større sager“) som den stadig gældende, ses deraf, at han overalt bruger præsensformer i verberne. Nogen virkelig grund til at antage, at Haralds formentlige ændring i Vederloven har været omtalt i lakunen, er der da ikke.

¹⁾ Jfr. Ræder, Sven Estridsøn s. 285, og Steenstrup, anf. st.

²⁾ Jfr. Holberg, Dansk Rigslovgivn. s. 113.

³⁾ Et eksempel på Sakses tilbøjelighed til at give retslige institutioner præg af ælde, er hans lovtradition om, at nævninger

på denne Saksess tankegang findes just i de sætninger, som følger efter fremstillingen af, hvorledes Haralds lov erstattede vidnebevis med anklagedes ed. Her meddeler Sakse nemlig, at Haralds love også afskaffede tvekamp¹⁾. Denne underretning tjener ganske vist ikke til ære for Saksess juridiske forstand, da han tidligere har meddelt ved omtalen af Poppo's jernbyrd, at Danerne afskaffede tvekamp²⁾. Der er derfor på forhånd ingen grund til at fæste lid til denne efterretning, så meget mindre som Sakse synes at have overdrevne forestillinger om tvekampens betydning i fortiden³⁾, sikkert foranlediget dertil ved sin sympati for det heltemæssige og oldtidsagtige ved dette afgørelsesmiddel. Således må man da med Matzen⁴⁾ antage, at Sakse kun har fået tvekampen med på dette sted af uvilje mod Haralds formentlig ny påfund, der fordærvede al god og gammel lov og ret⁵⁾.

stammer fra Regner Lodbrogs tid — en i retshistorisk henseende selvfølgelig ret værdiløs tradition, der viser hans trang til at føre sådanne institutioner tilbage til enkeltpersoner.

¹⁾ Ti således må ordene oversættes; jfr. ovenfor.

²⁾ Saxo ed. Müller p. 499.

³⁾ Matzen, Bevisreglerne etc. s. 90.

⁴⁾ Matzen, anf. st.

⁵⁾ I denne sammenhæng er der grund til at fremhæve den underlig løse og ugrammatikalske påhæftning af sætningen „sed et funditus etc.“. Man kunde fristes til at antage, at den tilligemed de to følgende sætninger var senere tilføjet, foranlediget ved det lille „armorum“, som, sandsynligvis af rent retoriske grunde, har indsneget sig foran testium. Saksess sympati for tvekampen fremgår især af sætningen „Verum alterum etc.“ Karakteristisk for Saksess tilbøjelighed til retoriske vendinger er, at han lige efter at have dadlet lovens slaphed taler om, at Harald tilsidesatte de af ham givne loves strengthed; legum severitas skal her danne en retorisk modsætning til Haralds sløvhed. — I hvert fald giver den slags efterretninger ikke nogen stærk tillid til Saksess juridiske ufejlbarlighed.

Idet vi altså tilsidesætter Saksess efterretning om tvekamp som uholdbar, bliver der tilbage hans hoved-efterretning, at nemlig Haralds love indførte anklagedes ret til at fri sig ved (tylter-) ed. Om Saksess efterretning gælder da noget tilsvarende som om Roskildekronikens, at denne efterretning om, at Harald har indført en retstilstand, som faktisk må være meget ældre end hans tid, ret afgjort tyder hen på den anskuelses rigtighed, som vi vandt ved granskning af de ældre kilder, at nemlig Harald ikke har forandret bestående love, men tværtimod stadfæstet dem, så at man meget godt kunde beråbe sig på Haralds love f. ex. til forsvar for tylterédsbeviset.

Man sporer i Saksess ord brydningen mellem to retninger i tiden, når man læser hans hvasse kritik af edsbeviset, der vel kan være gavnligt for frihed, men skadeligt for gudsfrygt ved at foranledige mened, og man sporer en vis afmægtig harme i hans ord om Danernes iver for at holde fast på denne dårlige skik. Man kan da efter Saksess ord ikke være i tvivl om, at alle forsøg på ændring heraf fra modsat (3: konservativ) side er blevne mødte med en henvisning til Haralds love, og det er et spørgsmål, om Sakse egentlig har vidst meget andet om disse end just dette, at forslag om ændringer i édsbeviset altid blev tilbageviste med, at édsbeviset var hjemlet ved Haralds love. Dette kan man med tydelighed læse ud af Saksess personlige udgydelser, og det kan ikke nægtes, at det under disse omstændigheder ikke lå så fjernt for Sakse at antage Harald for den egentlige ophavsmand til denne lovbestemmelse; og denne ide måtte så nødvendigvis føre med sig, at de (gode) love anførtes, som afskaffedes ved Haralds (dårlige) lov.

Denne psykologiske forklaring af Saks'es efterretninger, der går ud fra det lys, som hans ord kaster over hans personlige stilling til sagen, får imidlertid stå ved sit værd; så meget er vist, at den retslige institution, som Sakse tilskriver Harald Hén, ifølge sagens natur må være af langt ældre oprindelse, så at altså også Saks'es efterretning trods sin dunkelhed og delvise urigtighed tyder på, at Haralds „lovgivning“ har indskrænket sig til at stadfæste bestående lov og ret.

Vi har så kun tilbage at behandle en hidtil ret uænsat kilde: den med Sakse omtrent samtidige engelske krønikeskriver Radulfus Niger. Om den almindelige værdi af denne kildes danske efterretninger må jeg henviser til min særlige undersøgelse desangaaende i tillæget til nærværende afhandling; jeg skal her blot bemærke, at Radulf gennemgående viser sig så vel underrettet om de danske kongers historie, at der aldeles ingen grund er til at tilsidesætte denne efterretning.

Radulfs ord lyder i oversættelse: Efter Sven blev Harald Danmarks konge; han stadfæstede den lov og ret, som en anden Harald havde fastsat¹⁾. Denne efterretning har nu i mere end én henseende interesse for os.

For det første er at mærke, at den fuldstændig stemmer overens med det tidligere fremsatte resultat, som vi fornemmelig vandt ved at støtte os til Ælnods ord. Der siges her udtrykkelig, at Harald stadfæstede ældre love, og der bruges om disse love ganske samme ubestemte udtryk som hos Ælnod: lov og ret (leges et

¹⁾ In Dacia post Suein successit Haraldus. qui leges et jura, quæ alius Haraldus statuerat, confirmavit.

jura). Således svarer den engelske kilde ganske til Ælnods beretning og vinder derved betydelig troværdighed, så at man også nødes til at lægge en vis vægt paa den tilføjelse, som den har udover Ælnod: at det nemlig var en anden Haralds love, som Harald Hén stadfæstede.

Hermed sigter Radulf nødvendigvis til „Harald Blåtands love“, som han kender fra Adam af Bremen ¹⁾ og omtaler således: Efter Orm (ϝ: Gorm) herskede Harald, der fastsatte de love, som de nu har, for Danerne, Friserne og Nordalbingerne og bekræftede dem ²⁾. Radulf opfatter således Harald Blåtand som ophavsmanden til Danernes love, og således må utvivlsomt også Adams ord, som Radulfs er en fri omformning af, forstås. Adam, der er den eneste primære kilde angående Harald Blåtands love, idet alle andre efterretninger er afledede fra hans, bruger følgende udtryk, der sikkert må opfattes som en gengivelse af Sven Estridsøns udtalelser ³⁾: Afgjort er det, at han både for vort folk og for Nordalbingerne og Frisernes folkefærd har fastsat lov og ret, som de den dag i dag for hans store navns skyld be-

¹⁾ Radulfus Niger er den eneste engelske skribent, der har kendt og benyttet Adam af Bremens nordiske efterretninger; se min undersøgelse i tillægget.

²⁾ . . . post Wrm [regnavit] Herioldus, qui leges, quas nunc habent, constituit Danis et Frisonibus et Transalbianis et firmavit. Om betydningen af Transalbiani (= Nordalbingi) henvises til Pal-Müller, Harald Blåtands Lovgivning s. 22 ff.

³⁾ Om tolkningen af dette noget vanskelige sted se A. D. Jørgensen: Nordiske kirkes grundlæggelse, tillægget s. 51, der væsentlig bekræfter Pal-Müllers opfattelse (Harald Blåtands Lovgivning). Som Sven Estridsøns ord har også de fleste middelalderlige historieskrivere, der har benyttet Adam, forstået ordene; således Helmold, I 15; Radulfus Niger (se ovenfor) samt de danske kilder Scr. rer. Dan. I, s. 17. 67 (de to danske kilder er for øvrigt enslydende).

flitter sig på at overholde¹⁾. Vi genfinder her to træk, som vi kender fra Ælnods ord om Harald Héns love: dels det almindelige udtryk lov og ret²⁾, dels betoningen af Danernes iver for at overholde lovene³⁾. Bægge disse omstændigheder tyder bestemt på, at Adam ved Haralds love ikke forstår enkelte lovbestemmelser, men den gældende lov og ret. At Sven Estridsøn, der åbenbart har haft en stærk trang til at forherlige Harald Blåtand — hvori Adam støtter ham ved sit forsøg på at omgive Haralds minde med helgenglorien — og som egentlig ikke kan siges at være velunderrettet om Haralds tidsalder — at han sætter Haralds, den første kristne konges, navn i forbindelse med den gældende lov og ret, kan egentlig ikke undre os, og der er heller intet i vejen for, at der forholdsvis hurtig blandt folket kan have uddannet sig den skik at kalde landets love efter den første kristne konge, under hvem kristendommen egentlig vandt den

¹⁾ Certissimum vero est, eum tam nostro populo quam Transalbianis et Fresonum genti leges et jura constituisse, quæ adhuc pro auctoritate viri servare contendunt.

²⁾ Pal.-Müller gengiver også udtrykket leges et jura ved „lov og ret“ (Har. Blaatands Lovgivn. s. 56). Radulf har sandsynligvis ordene „leges et jura“ just fra dette sted hos Adam.

³⁾ Ordene „servare contendunt“ kan meget vel med Falck (Schl. Holst. Arch. IV s. 175—178) opfattes som en antydning af, at lovene vel sattes højt, men dog ikke var uanfægtede, uden at dette dog kan forsvare den teori, at Harald Blåtands love skulde have bestået i indførelse af jernbyrd som retsligt bevismiddel. Denne teori, som P. E. Müller (Critisk Undersøgelse af Saxos syv sidste Bøger s. 29 f.) har opstillet, grunder sig overhovedet kun på en sammenstilling af Adams efterretning med de ord hos Sakse, i hvilke denne i anledning af Poppos jernbyrd (der henlægges til Sven Tjageskægs kongetid) beretter, at fra den tid afskaffede de danske tvekamp og indførte jernbyrd. Men dette er et altfor skrøbeligt grundlag at bygge en sådan teori på, især da Saksers ords historiske rigtighed må anses for meget tvivlsom; jfr. Matzen, Bevisreglerne etc. s. 89 f.

afgørende sejr i landet; man kan her henvise til Norge, hvor „St. Olafs lov“ betegnede almindelig lov og ret i landet ¹⁾).

Når Radulf altså sætter Harald Blåtands og Harald Héns love i forbindelse med hverandre, må det indrømmes, at sandsynligheden taler for denne beretnings rigtighed, og man kan sige, at der just ved denne efterretning falder et ejendommeligt lys over begrebet „kong Haralds love“, der ifølge det her udviklede i 11. og 12. årh. må have betegnet gængs lov og ret i landet — enten man så med disse ord har tænkt på Harald Blåtand eller på Harald Hén.

Vi afslutter her vor granskning af kong Harald Héns love. Selvfølgelig er det indvundne resultat ikke noget historisk sikkert, men er — som følge af materialets ejendommelige beskaffenhed — kun en hypotese ligesom de fra andre sider fremsatte antagelser om indholdet af kong Haralds love. Det skal dog her til slut fremhæves, at resultatet ikke er nået ved at bygge udelukkende på en enkelt kildes udsagn, men ved en ligelig behandling af samtlige kilder med bestemt fastholden af det ene punkt, som alle kilder er enige om: at lovene galdt alle Daner. Særlig vægt er der dog lagt på den ældste kildes udsagn, samt på den efterretning, der på en ejendomme-

¹⁾ Middelalderens noksom kendte tilbøjelighed til at give lands lov og ret navn efter enkelte konger ses jo bl. a. af navnet „kong Valdemars love“, der anvendtes om almindelig lands lov og ret; jfr. hdstn. 1282 § 5, 1320 § 27 etc. Om betydningen af dette udtryk se bl. a. Matzens imødegåelse af Holberg (Danske Kongers Hdstn., indledn. s. II); J. E. Larsen Saml. Skr. I. 1. s. 128; A. D. Jørgensen: i Aarb. 1876 s. 77 f. Tilsvarende paralleller kan som bekendt hentes fra Englands historie („kong Edwards love“ m. m.).

lig måde stemte med dette foruden at indeholde et nyt og ejendommeligt træk. Hvad Saksers ord angår, er det blevet godtgjort, at de, når man forstod dem på den naturlige og nødvendige måde, indeholdt historisk umulige efterretninger; men samtidig antydedes det, at man ved at søge at udrede Saksers personlige tankegang med en vis sandsynlighed kunde nå den rigtige kerne, der gemmer sig i hans ord, og som stemmer med det af de andre kilder indvundne resultat. Endelig maa det ikke mindst fremhæves, at resultatet stemmer ypperlig med den tidligere skildrede situation ved kongevalget, og at det ophæver den i de indledende ord skildrede tilsyneladende modsætning mellem Harald Héns lovgivning og den faktiske udvikling af rigslovene i 13. årh., idet Harald Héns lovgivning indskrænkes til en stadfæstelse af bestående love og altsaa ikke kan kaldes nogen lovgivning (ændring i bestående retstilstande) i egentlig forstand — noget man heller ikke kunde vente udviklet i 11. årh.; endelig at resultatet stemmer særdeles godt med Isøreforsamlingens af dr. Anna Hude påviste lidet stabile karakter, idet den urimelige antagelse, at en sådan forsamling skulde have givet virkelige rigslove, bortfalder¹⁾.

¹⁾ Resultatet stemmer væsentlig med en af den afdøde rigsarkivar A. D. Jørgensen uden nærmere begrundelse fremsat anskuelse. Han udtaler nemlig i Nord. kirkes grundlægg. s. 751, 770 (jfr. Aarb. 1876 s. 77): Om Haralds styrelse haves kun de vildledende efterretninger om hans lovgivning . . . Blandt de love, som senere tilskrives Harald Hén, det vil sige, den lovgivning, som senere konger måtte stadfæste ved deres udvælgelse, nævnes ogsaa den, at sagerne på thinge skulde afgøres ved tylvteréd. Meningen hermed er ikke, at det var Harald Hén, der havde givet en sådan lov, men snarere at kong Knud havde tilsidesat den.

Således får Haralds love ligesom Isøretinget sin naturlige plads i den historiske udvikling, og hertil svarer nu også, at Haralds love glider ligeså stille ud af historien som Isøretinget, under den stærke rets- og statslige udvikling på Valdemarernes tid. Først senere i Middelalderen, da man, ligesom på Svenssønnernes tid, atter følte trang til at sætte kravet om overholdelse af lands lov og ret op mod en stærk kongemagts formentlige overgreb, genoplivedes begrebet under et nyt navn, som på en for datiden naturlig måde henpegede på Danmarks storhedstid: kong Valdemars love.

Dog synes A. D. Jørgensen tilbøjelig til at mene, at Harald slet intet har haft med de efter ham benævnte love at skaffe, hvilket vanskelig kan fastholdes overfor kildernes, og ganske særlig Ælnods, beretning om Haralds „lovgivning“. Men forsåvidt som det her antages, at denne kun består i en stadfæstelse af gængs lov og ret, og at det var dette sidste, man mente ved udtrykket „Haralds love“, får den her hævdede anskuelse en betydelig lighed med A. D. Jørgensens mere i forbigående fremsatte antagelse.

Tillæg:

Radulfus Nigers danske efterretninger.

Medens den livlige forbindelse mellem England og Danmark i 11. årh. har affødt en ret hyppig omtale af Danmark og danske forhold i engelske kilder fra denne tid, er engelske efterretninger om Danmark fra 12. årh. ret sparsomme. Herfra danner dog en enkelt krønikeskriver fra århundredets slutning, Radulfus Niger, en undtagelse, der er så meget interessantere, som hans danske efterretninger er af en særlig ejendommelig karakter og gennemgående må kaldes særdeles gode.

Om Radulfs liv og personlighed ved vi ikke meget ¹⁾. Han har forfattet to krøniker, af hvilke den ene, en verdenskrønike til 1194, er den betydeligste; det er i denne, at hans danske efterretninger findes ²⁾. Hans krøniker viser ham som lidenskabelig tilhænger af ærkebispens Thomas Beckett i dennes strid med kong Henrik II; han fulgte ærkebispens i hans landflygtighed og udlod sig i hæftige angreb paa kongen; overhovedet står han ubetinget på kirkens side i den store kamp med den verdslige magt, ikke mindst kejsermagten. Hans liv og virksomhed falder i 2den halvdel af 12. årh. ³⁾.

¹⁾ Se R. Pauli i Nachr. v. d. kgl. Gesellsch. der Wissensch. zu Göttingen 1880 nr. 19, hvor alt, hvad der vides om Radulf og hans forfattervirksomhed, er samlet. — En artikel om Radulf i det engelske biografiske lexikon bringer intet af betydning og citerer end ikke Paulis nævnte afhandling.

²⁾ Udtog i Monum. Germ., Scriptores XXVII s. 327 ff. En fuldstændig textudgave (London 1851) har ikke stået til min rådighed, men de danske efterretninger er iøvrigt aftrykte fuldstændigt i udtoget i Mon. Germ.

³⁾ Sættes til 1140—1200 og 1160—1210, henholdsvis i Nachr. 1880 og i indledningen til Mon. Germ.s text.

Et sted kalder han sig magister; et andet sted i en af sine krøniker opregner han en del teologiske værker, han har forfattet. At han har været Cistercienser eller i al fald stået i nøje forbindelse med denne orden, må anses for givet. Han omtales i to breve fra Johannes af Salisbury fra år 1166; denne udtrykker i det ene sin glæde over hans flittige studier i Paris.

Radulfs verdenskrønike er naturligvis for største delen en kompilation af tilsvarende ældre arbejder. For den første og største del af værket ligger Hugo af Fleury til grund, for 9—11. årh. Sigebert af Gembloux (—1112), dog forøget med enkelte andre efterretninger; for tiden efter 1112 er Radulf væsentlig selvstændig. Dette gælder særlig for Spaniens, Syditaliens og Nordens vedkommende, fra hvilke lande Radulf bringer efterretninger, der ikke kan kaldes beslægtede med de lokale kilder, og som han derfor må have forskaffet sig ad anden (mere personlig) vej. Det er udelukkende hans nordiske, eller rettere væsentlig danske, efterretninger, vi her skal dvæle ved.

Det er for det første værd at fremhæve, at Radulf er den eneste engelske krønikeskriver fra Middelalderen, der har kendt og benyttet Adam af Bremen. Og vel at mærke er det kun Adam af Bremens nordiske efterretninger, han benytter, derimod ikke hans nordtyske og mere alménevropæiske efterretninger.

Dette forhold tyder nu afgjort på, at Radulf har haft gode forbindelser i Danmark. Hvis han havde kendt Adam af Bremens værk i hele dets udstrækning, tør man nemlig gå ud fra, at dette vilde have afsat spor i et værk af den art som hans krønike; da han nu kun benytter Adams nordiske efterretninger, kan

man med en vis sandsynlighed antage, at Radulfs kilde ikke er Adam af Bremen selv, men et af en dansk mand foretaget uddrag af dennes nordiske efterretninger; af sådanne uddrag findes adskillige fra 12. årh., idet den danske årbogslitteratur, da den drog tiden før Sven Estridsøn ind under sit område, i begyndelsen nøjedes med at skære Adams ord i stykker og fordele efterretningerne annalistisk ¹⁾. Et sådant uddrag af Adam må Radulf da antages at have skaffet sig og altså have haft en vis forbindelse med litterære kredse i Danmark ²⁾.

Om kongerne efter Sven Estridsøn har Radulf en række selvstændige efterretninger, anbragte på tre forskellige steder i hans krønike. De falder således i tre forskellige grupper af ulige størrelse: 1) fra Harald Hén til Erik Lam; 2) hovedstykket, om borgerkrigenes og Valdemar I.s tid; 3) en lille notits om Knud Valdemarsøns tronbestigelse. Da intet af afsnittene er særlig langt, oversættes de her i deres fulde udstrækning:

I. Efter Sven blev Harald konge i Danmark; han

¹⁾ Jfr. A. D. Jørgensen, Bidrag t. Nord. Hist. s. 217 f. Benyttede på denne måde er Adams efterretninger f. ex. i Roskildekroniken, den lille krønike Scr. rer. Dan. I s. 15—18, jfr. s. 66—68, Lundeårbogen m. m.

²⁾ Et enkelt lille træk tyder også i denne retning. Radulf kalder kong Hårek (i 9. årh.) for Haralds broder, hvilket ikke støttes af Adam og kun beror på en sammenblanding af Adams „Horuch“ (=: Rørek, Ad. I, 17) med kong Hårek (Ad. I, 27). Samme fejl genfinder vi imidlertid i danske uddrag af Adam, således i Roskildekroniken (Scr. rer. Dan. I s. 374), Lundeårbogen (Scr. rer. Dan. I s. 229), jfr. Rydårbogen (Scr. rer. Dan. I s. 157). At Radulfs uddrag af Adam har samme fejl som de danske excerpter, må bestyrke tanken om en vis sammenhæng mellem Radulf og et med de nævnte beslægtet uddrag.

stadfæstede den lov og ret, som en anden Harald havde fastsat.

Efter ham fulgte hans broder Knud. Da denne havde udrustet en orlogsfærd mod England, gav hans broder Olaf, der jagede efter folkegunst, hæren hjemlov. Forbitret herover sendte hans broder ham som fange til grev Robert af Flandern. Til slut, da kongens fogeder fór hårdt frem mod folket, rejste de sig imod ham, indtil han bukkede under for dem, en martyr i døden.

Olaf, hvem tronfølgen tilfaldt, var nu som fange i Flandern; og Nils, der efter ham var den første, opsatte at tage styret, eftersom de havde sluttet den edelige pagt indbyrdes, at den ældste stadig skulde være konge efter formanden. Nils udfriede da nu sin broder af fangenskab, idet der lovedes løsepenge, og han selv blev tilbage som gidsel for ham. Da nu hans broder efter at have fået sin frihed igen nægtede at udløse ham, hjemsøgte han hele sin livstid med hungers og sots plage.

Efter ham fulgte hans broder Erik, en god mand, der på øen Cypern¹⁾ gik heden som en Guds bekender.

Efter ham fulgte Nils, han, der havde vist sin utaknemlige broder den velgerning at sætte ham i frihed. Nils' søn Magnus dræbte imidlertid Magnus²⁾, søn af hans farbroder Erik; derfor stred en anden Erik mod Nils og fældede hans søn, og Nils selv blev derefter dræbt i byen Slesvig³⁾ af borgerne der. Efter ham fulgte

¹⁾ Håndskriftet, der gennemgående er tarveligt og hyppig forvansker navnene, har: Chirp.

²⁾ Denne navnefejl (Magnus for Knud) skyldes uden tvivl en afskriver, der tankeløst er kommet til at gentage det lige i forvejen stående navn.

³⁾ Håndskriftet: Selewic.

Erik, der dræbtes på tinge af Plog ¹⁾). Efter ham fulgte en anden Erik, den anden Eriks dattersøn.

II. I Danmark fulgte efter Erik Knud, kåret ved fælles valg i Viborg ²⁾), hvor kongevalg plejer at finde sted. Men mod ham rejste Sven sig og vandt overhånd ved sin frænde Valdemars hjælp, så at Knud måtte drage til kejser Konrad for at søge hans hjælp. Kejseren tilbød ham nu hjælp på den betingelse, at han skulde modtage Danmarks krone af hans hånd. Men Knud afslog dette, vendte hjem igen og kaldte sin frænde Valdemar til at dele styret med sig. Straks efter forjog de i fællesskab Sven, der så vendte sig til kejseren og modtog kronen af ham. Men kejseren var dog ikke stærk nok til at genindsætte ham. Derimod fattede Knud og Valdemar, der elskede freden, medynk med denne fredsforstyrrer Sven, sluttede en fredspagt med ham og tog ham til medstyrer, idet de overlod ham tredjedelen af riget. Fordi nu det sted, hvor pagten sluttedes, var nærmest ved Knuds område, hvori der var mange kongelige herligheder ³⁾), indbød Knud dem til at opholde sig en tid hos ham og nyde landets herligheder. Knud modtog altså de mange gæster med kongelig pragt og gavmild overflod og beværtede dem med troskyldigt og velvilligt sindelag; men imidlertid udpønsede den skændige Sven, der tragtede efter hele riget, hvordan han kunde dræbe sin vært og sin frænde, rigets fyrster. Han lagde da folk i baghold, rejste sig i natten mod dem, og dræbte sin vært og frænde, den

¹⁾ Håndskriftet: Floc.

²⁾ Håndskriftet: Hybergis.

³⁾ et in ea multæ essent regales deliciae.

kristeligste kong Knud, i hans egen gård ¹⁾, omtrent fjortende dagen efter fredslutningen. Valdemar blev hårdt såret, og undslap med nød og næppe; han flygtede til Knuds og sine venner, og da han havde fået sin vunde lægt og rejst en hær påny, angreb han den højst ugudelige Sven og fældede ham. Derefter herskede Valdemar alene, grusom og tapper, men god til at udbrede den kristne tro ²⁾. Han tvang Ryboernes rige og konge til at tage ved kristendommen og lagde dem under sig. Han lagde også en fast borg ved udgangen af Danmark og spærrede adgangen således, at ingen tillands kunde slippe ind i Danmark uden gennem den. Denne borg fik Knuds søn Valdemar overdraget, udvalgt bisp til Slesvig.

III. I Danmark fulgte efter Valdemar hans søn Knud, hvis hustru var en datter af Saksens hertug.

Om disse Radulfs efterretninger må det nu for det første siges, at de for en udlænding er forbavsende gode og historisk rigtige.

Om Radulfs ord om Harald Hén er talt ovenfor; følger vi derefter kongerækken ned i tiden, finder vi, at han om Knud den hellige er vel underrettet: han kender hans plan om tog til England, der dog atter måtte opgives ³⁾; han kender et så rigtigt og ejendommeligt træk

¹⁾ in conclavi. Dette udtryk betegner vel næppe andet end, at Knud dræbtes i et hus, „inden fire vægge“.

²⁾ crudelis et fortis, propagator tamen bonus fidei christianæ.

³⁾ Når efterretningerne om Olafs optræden overfor ledingshæren indeholder momenter, der strider mod den ældste kilde, Ælnod, og således antagelig er historisk urigtige, så er der dog ingen grund til at lægge Radulf denne fejl til last, da den deles af hele den senere historiske tradition på Valdemarstiden (Sven Aggesøn og Sakse). Jfr. herom H. Olrik i Hist. Tidsskr. 6. R. IV s. 277 ff.

som det, at kongens fogeder fór hårdt frem mod folket — noget, som ellers egentlig kun Ælnod giver rigtig besked om — og beretter sluttelig om hans martyrdød. Radulf kender fremdeles Oluf Hungers fangenskab i Flandern og véd, at Nils blev tilbage hos grev Robert som gidsel; han kender Eriks tilnavn og ved, at han døde på Cypern; han kender Magnus' drab af Knud Lavard og den påfølgende borgerkrig, og beretter fuldstændig rigtigt om Magnus' fald og om Nils' drab i Slesvig. Han ved, at Erik Emune dræbtes på tinge af Plog og efterfulgtes af Erik Lam; og der er særlig grund til at fremhæve, at slægtskabsforholdet mellem alle de hernævnte konger, der vel for en udlænding kunde tage sig noget indviklet ud, fremstilles fuldstændig korrekt. Om borgerkrigens tid giver Radulf en langt udførligere besked og viser sig også her gennemgående vel underrettet, om han end af grunde, der nedenfor skal blive anførte, ikke altid holder sig nøje til den historiske sandhed; han kender Knuds valg på Viborg ting, hans kamp mod og fordrivelse ved Sven og Valdemar, og hans henvendelse til kejser Konrad; han véd, at Sven hyldede kejser Frederik som overherre, men blev fordrevet af Knud og Valdemar, og om de blodige begivenheder 1157 beretter han fuldstændig rigtigt og udtømmende ¹⁾. Endelig fremhæver han hovedpunkterne i Valdemar I.s regering, som meget karakteristisk falder sammen med de af Sven Aggesøn fremhævede storværker,

¹⁾ Kun den uvæsentlige fejl findes, at han lader kongemordet gå for sig 14 dage efter fredspagten på Låland.

nemlig Ryøs erobring og befæstelsen af Danmarks sydgrænse ¹⁾).

Vi spørger dernæst, hvorfra Radulf kan have fået alle disse gode efterretninger. For det første følger det af det foregående, at Radulfs hjemmelsmand må have været en mand, der vidste god besked med de danske kongers historie i 12. årh. Herved behøver vi dog ikke at blive stående; vi kan med sikkerhed tilføje, at hjemmelsmanden må have haft afgjort sympati for Knud Magnussøn, næret et bittert had til Sven Grade og set med et vist køligt blik på Valdemar I.

Der er nemlig i afsnittet om borgerkrigen en så afgjort tendens til gunst for Knud, at den må falde enhver i øjnene. Radulf begynder med, at Knud vælges på Viborgting, det retmæssige sted for kongevalg ²⁾); mod denne retmæssige konge gør Sven oprør og vinder ved Valdemars hjælp så stor fremgang, at Knud må drage ud af landet og henvende sig til den tyske kejser om hjælp. I det følgende er det nu åbenbart hensigten at fremhæve den dybe modsætning mellem Knuds og Svens forhold til den tyske kejser. Knud henvender sig ganske vist til kejser Konrad om hjælp, men da denne kræver anerkendelse af hans overhøjhed som vederlag, nægter

¹⁾ Jfr. Sven Aggesøn Scr. rer. Dan. I 63. Kun opførelsen af tårnet på Sprogø nævnes ikke; men dette må jo dog også afgjort anses for det mindste af de af Sven Aggesøn nævnte tre storværker.

²⁾ Det er ret ejendommeligt, at Radulf eller rettere hans hjemmelsmand, der vil hævde Knuds retmæssighed til det yderste, opstiller samme dristige teori om det retmæssige valgsted, som kendes fra de islandske kilder. Dog må faktisk Viborgting ved adskillige kongevalg have spillet den vigtigste rolle, og teorien om Viborgting som rette valgsted viser i al fald Isøretingets ringe betydning. Jfr. A. Hude, Danehoffet, s. 25 f.

den patriotiske Knud at tage mod hjælpen på denne betingelse. Den egennyttige Sven tager derimod glat væk riget til len af kejseren uden at tænke på sit fædrelands selvstændighed. For yderligere at kaste en mørk skygge over Sven fremstilles nu sagen, som om han i 1152, da han drog til kejser Frederik, allerede var fordreven fra Danmark og således søgte kejserens hjælp mod sit eget fædreland; og med en vis triumferende hån tilføjes, at kejseren med al sin magt dog ikke formåede at genindsætte ham. Heraf følger nu, at den i og for sig rigtige efterretning om Knuds og Valdemars sammenslutning og Svens fordrivelse, er blevet henlagt til tiden før Svens færd til kejser Frederik. Disse efterretninger hos Radulf er således historisk urigtige; dog har de ingenlunde præg af at være uvidenheds fejl, men langt snarere tendentiøse forvanskninger, da efterretningerne hver for sig er rigtige og røber, at Radulf eller hans hjemmelsmand er godt inde i Knuds personlige forhold, så at egentlig kun efterretningernes rækkefølge er omdannet i tendentiøs retning¹⁾.

¹⁾ Med hensyn til efterretningen om Knuds afvisning af den tyske kejsers krav om overhøjhed har man dog ret til at stille sig noget tvivlende. I hvert fald danner Radulfs beretning ligefrem et modstykke til Sakse, der siger (P. E. Müllers udg. s. 692): *Interea Canutus . . . Fridericum . . . auxilii imploratione sollicitat, promittens, se patriæ procuracionem in ejus beneficio repositurum*; hvorimod Sven ifølge Sakse kun nødtvungen tager Danmark til len af kejseren. Dog kunde man herimod betone, at heller ikke Sakse ser upartisk på sagen, idet han afgjort fremstiller sagen fra Valdemars synspunkt og derfor kun lidet sympatiserer med Knud, så længe Valdemar står på Svens side, hvorimod han efter Valdemars brud med denne udslynger hårde beskyldninger mod Sven. Desuden kan man anføre to skrivelser til kejser Konrad henholdsvis fra Sven og Knud (Martene et Durand, *Veterum script. coll.* II, nr. 318—19),

I samme stil berettes nu om begivenhederne 1157, gennemgående i god ovesensstemmelse med Sakse, der her måtte have væsentlig samme blik på begivenhedernes gang. Når Knud og Valdemar tager Sven til medkonge, sker det af pure medlidenhed; mordet i Roskilde skildres i fuld overensstemmelse med Sakse. Sven skildres, som rimeligt er, som den skændige skurk, der lumsk overfalder sin vært og frænde. Hovedvægten ligger på Knuds mord, og Knuds forgrundsstilling ses også af det lille træk, at Valdemar efter kongemordet siges at flygte til Knuds og sine venner. Efter beretningen om Valdemars sejr over Sven følger en kølig karakteristik af Valdemar, der for os har mest interesse derved, at den gentager det ord, som også Sven Aggesøn anbringer i sin karakteristik af ham: at han var grum; iøvrigt anerkendes hans tapperhed og heldige Venderkampe.

Vi kan imidlertid nå til at bestemme Radulfs hjemmelsmand endnu nærmere ved at betragte hans topografiske oplysninger. Han nævner kun to stednavne i Danmark, begge i Jylland; det er Viborg og Slesvig; derimod omtaler han stederne, hvor fredspagten sluttedes, og hvor Knud myrdedes, i ganske almindelige, skønt fuldt ud rigtige, ord og vendinger ¹⁾. Det er dog især Slesvig, han véd god besked om; han véd, at Nils blev dræbt af borgerne der i byen, og han kender Valdemars virksomhed for at styrke Danmarks sydgrænse. Dette sidste må vække vor forbavselse; ti man skulde ikke tro, at

af hvilke Svens foruden at være skrevet i en mere søgt pyntelig stil, tillige afgjort er den ydmygste og synes at hentyde til lenshylding, medens Knuds er mere lige ud og ikke taler om hylding.

¹⁾ Quia vero locus, ubi foedus firmatum est inter eos, vicinior erat dicioni Cnud. . . .

en Englænder kunde have synderlig interesse af Dannevirkes befæstning. De følgende ord giver imidlertid et afgørende vink om, hvor hans hjemmelsmand må søges: „Denne borg blev overdraget til Knuds søn Valdemar, udvalgt bisp til Slesvig“ ¹⁾).

Før en udlænding, der skrev en ganske kort fremstilling af de danske kongers historie, kunde denne begivenhed, at Valdemar valgtes til bisp i Slesvig, umuligt tage sig ud som noget betydningsfuldt eller mindeværdigt, der fortjente at optegnes, hvis der ikke netop var personlige grunde tilstede, der talte derfor; skulde nogen bisp nævnes for sine bedrifters eller sit store navns skyld, måtte det vel være Eskil og Absalon; men Radulf nævner lige så lidt disse som nogen anden dansk bisp. Denne efterretning taler derfor afgørende for, at Radulfs hjemmelsmand er bisp Valdemar selv eller en til denne nøje knyttet mand.

Det er overflødig at fremhæve, hvor godt denne antagelse stemmer med den stærke tendens til gunst for Knud Magnussøn og med den gode kendskab til Slesvig og Dannevirkes befæstning; vi skal blot pege på, at der herved falder et ejendommeligt lys over karakteristikken af Valdemar I, og dernæst godtgøre, at også visse ejendommeligheder ved de ældre kongers historie passer meget godt med den her fremsatte antagelse. Knuds fader Magnus lovprises vel ikke, men på den anden side berettes hans drab af Knud Lavard ²⁾ ganske tørt, uden

¹⁾ Quod castrum obtinuit filius Canuti Waldemarus electus de Selewich. Udtrykket electus giver tillige et vink om tiden, da Radulf har fået sine danske efterretninger. Valdemar må nemlig ca. 1188 være bleven indviet til virkelig bisp.

²⁾ Dennes hellighed nævnes ikke.

et bebrejdende ord, hvilket danner en vis modsætning til de meget stærke udtryk, der bruges om Knud Magnussons mord; men til gengæld indtager bedstefaderen, kong Nils, en ejendommelig stilling i Radulfs beretning. Nils fremstilles nemlig som den ædle kongesøn, der ofrede sig for Olaf og gik i fængsel for ham; det antydes, at han strengt taget meget godt kunde være blevet hjemme og have taget styret i stedet for Oláf; men for sin ædelmodighed fik han kun skam til tak.

Denne historie er der lagt en sådan vægt på, at den gentages ved beretningen om Nils' tronbestigelse; ja Nils' martyrium svulmer op til sådanne dimensioner, at endog hungersnøden under Oluf Hunger, der dog ellers af kirkelige forfattere fremstilles som forskyldt af drabet af Knud den hellige, ligefrem påstås at være himlens straf for Olufs forurettelse af Nils. Denne for-gudelse af Nils passer ikke i nogens mund bedre end i bisp Valdemars, for hvem det måtte være naturligt, at fremstille sine forfædre som den ædle forurettede gren af kongeslægten. — For Nils træder de andre Svenssønner mere tilbage i skyggen; dette gælder for så vidt også om Knud den hellige, der ikke omtales synderlig varmt¹⁾.

¹⁾ Overhovedet må vel bisp Valdemar ifølge sine familietraditioner have haft et noget andet blik på Knuds reformvirksomhed, end f. ex. Sakse. Omvendt må han have set med gunstigere øjne på Harald Hen end Sakse gør. Forsåvidt kunde man sige, at man på forhånd må vente at finde en pålideligere efterretning hos Radulf om Haralds love end hos Sakse, der er stærkt forud indtaget mod Harald Hen og derfor ikke giver nogen upartisk fremstilling af hans love. Dette bekræfter sig da også i virkeligheden, se undersøgelsen om Haralds love. Men i hvert fald er det vist, at der ingen grund er til at antage, at bisp Valdemar og hans krés ikke skulde have vidst

Endnu skal her fremhæves, at Radulf støtter Robert af Elys og Vilhelm af Malmesburys efterretninger om Sven Estridsøns tronfølgeorden; sønnerne, hedder det, havde sluttet den edelige aftale indbyrdes, at de skulde tage kongedømmet efter alder¹⁾.

Naturligvis vilde det have været ønskeligt, hvis man kunde have skaffet dette ved indre kritik vundne resultat en yderligere støtte ved at påvise en direkte ydre forbindelse mellem bisp Valdemar og Radulf. Der er allerede henpeget på, at den måde, hvorpå Radulf benytter Adam af Bremen, tyder på, at det er et dansk uddrag af Adam, han har haft for sig, og han har altså haft danske forbindelser. Men noget direkte bevis for en ydre forbindelse mellem dem lader sig næppe opdrive; man må nøjes med at henvise til, at de i al fald har haft en fælles interesse, Cistercienserordenen, og iøvrigt bemærke, at der på denne tid må have været nogen forbindelse mellem Danmark og England; således var jo Radulfs navne, kong Valdemars skriver, senere Ribebisp, Englænder af fødsel, og Lucas, Kristoffer Valdemarsøns skriver, var ligeledes Englænder.

Meget nyt bringer Radulfs danske efterretninger os ikke; deres værd beror hovedsagelig på deres ejendommelige syn på Danmarkshistorien, der efter det her påviste for en væsentlig del må antages at falde sammen med bisp Valdemars blik på Danmarks fortid.

lige så god besked om fordums lovgivning som Absalon og Sakse og deres kres, så at efterretningerne i formel henseende må siges at være omtrent ligestillede, idet kun indre kriterier afgør, hvilken der skal have forrangen.

¹⁾ . . quoniam inter eos ex conducto juramenti convenerat ut major natu post alium semper regnaret. Jfr. H. Olrik, Danske helgeners levned, s. 364.

Tillæg:

Radulfus Nigers danske efterretninger.

Medens den livlige forbindelse mellem England og Danmark i 11. årh. har affødt en ret hyppig omtale af Danmark og danske forhold i engelske kilder fra denne tid, er engelske efterretninger om Danmark fra 12. årh. ret sparsomme. Herfra danner dog en enkelt krønikeskriver fra århundredets slutning, Radulfus Niger, en undtagelse, der er så meget interessantere, som hans danske efterretninger er af en særlig ejendommelig karakter og gennemgående må kaldes særdeles gode.

Om Radulfs liv og personlighed ved vi ikke meget ¹⁾. Han har forfattet to krøniker, af hvilke den ene, en verdenskrønike til 1194, er den betydeligste; det er i denne, at hans danske efterretninger findes ²⁾. Hans krøniker viser ham som lidenskabelig tilhænger af ærkebispens Thomas Beckett i dennes strid med kong Henrik II; han fulgte ærkebispens i hans landflygtighed og udlod sig i hæftige angreb paa kongen; overhovedet står han ubetinget på kirkens side i den store kamp med den verdslige magt, ikke mindst kejsermagten. Hans liv og virksomhed falder i 2den halvdel af 12. årh. ³⁾.

¹⁾ Se R. Pauli i Nachr. v. d. kgl. Gesellsch. der Wissensch. zu Göttingen 1880 nr. 19, hvor alt, hvad der vides om Radulf og hans forfattervirksomhed, er samlet. — En artikel om Radulf i det engelske biografiske lexikon bringer intet af betydning og citerer end ikke Paulis nævnte afhandling.

²⁾ Udtog i Monum. Germ., Scriptorum XXVII s. 327 ff. En fuldstændig textudgave (London 1851) har ikke stået til min rådighed, men de danske efterretninger er iøvrigt aftrykte fuldstændigt i udtoget i Mon. Germ.

³⁾ Sættes til 1140—1200 og 1160—1210, henholdsvis i Nachr. 1880 og i indledningen til Mon. Germ.s text.

man med en vis sandsynlighed antage, at Radulfs kilde ikke er Adam af Bremen selv, men et af en dansk mand foretaget uddrag af dennes nordiske efterretninger; af sådanne uddrag findes adskillige fra 12. årh., idet den danske årbogslitteratur, da den drog tiden før Sven Estridsøn ind under sit område, i begyndelsen nøjedes med at skære Adams ord i stykker og fordele efterretningerne annalistisk ¹⁾. Et sådant uddrag af Adam må Radulf da antages at have skaffet sig og altså have haft en vis forbindelse med litterære kredse i Danmark ²⁾.

Om kongerne efter Sven Estridsøn har Radulf en række selvstændige efterretninger, anbragte på tre forskellige steder i hans krønike. De falder således i tre forskellige grupper af ulige størrelse: 1) fra Harald Hén til Erik Lam; 2) hovedstykket, om borgerkrigenes og Valdemar I.s tid; 3) en lille notits om Knud Valdemarsøns tronbestigelse. Da intet af afsnittene er særlig langt, oversættes de her i deres fulde udstrækning:

I. Efter Sven blev Harald konge i Danmark; han

¹⁾ Jfr. A. D. Jørgensen, Bidrag t. Nord. Hist. s. 217 f. Benyttede på denne måde er Adams efterretninger f. ex. i Roskildekroniken, den lille krønike Scr. rer. Dan. I s. 15—18, jfr. s. 66—68, Lundeårbogen m. m.

²⁾ Et enkelt lille træk tyder også i denne retning. Radulf kalder kong Hårek (i 9. årh.) for Haralds broder, hvilket ikke støttes af Adam og kun beror på en sammenblanding af Adams „Horuch“ (=: Rørek, Ad. I, 17) med kong Hårek (Ad. I, 27). Samme fejl genfinder vi imidlertid i danske uddrag af Adam, således i Roskildekroniken (Scr. rer. Dan. I s. 374), Lundeårbogen (Scr. rer. Dan. I s. 229), jfr. Rydårbogen (Scr. rer. Dan. I s. 157). At Radulfs uddrag af Adam har samme fejl som de danske excerpter, må bestyrke tanken om en vis sammenhæng mellem Radulf og et med de nævnte beslægtet uddrag.

stadfæstede den lov og ret, som en anden Harald havde fastsat.

Efter ham fulgte hans broder Knud. Da denne havde udrustet en orlogsfærd mod England, gav hans broder Olaf, der jagede efter folkegunst, hæren hjemlov. Forbitret herover sendte hans broder ham som fange til grev Robert af Flandern. Til slut, da kongens fogeder fór hårdt frem mod folket, rejste de sig imod ham, indtil han bukkede under for dem, en martyr i døden.

Olaf, hvem tronfølgen tilfaldt, var nu som fange i Flandern; og Nils, der efter ham var den første, opsatte at tage styret, eftersom de havde sluttet den edelige pagt indbyrdes, at den ældste stadig skulde være konge efter formanden. Nils udfriede da nu sin broder af fangenskab, idet der lovedes løsepenge, og han selv blev tilbage som gidsel for ham. Da nu hans broder efter at have fået sin frihed igen nægtede at udløse ham, hjemsøgte han hele sin livstid med hungers og sots plage.

Efter ham fulgte hans broder Erik, en god mand, der på øen Cypern¹⁾ gik heden som en Guds bekender.

Efter ham fulgte Nils, han, der havde vist sin utaknemlige broder den velgerning at sætte ham i frihed. Nils' søn Magnus dræbte imidlertid Magnus²⁾, søn af hans farbroder Erik; derfor stred en anden Erik mod Nils og fældede hans søn, og Nils selv blev derefter dræbt i byen Slesvig³⁾ af borgerne der. Efter ham fulgte

¹⁾ Håndskriftet, der gennemgående er tarveligt og hyppig forvansker navnene, har: Chirp.

²⁾ Denne navnefejl (Magnus for Knud) skyldes uden tvivl en afskriver, der tankeløst er kommet til at gentage det lige i forvejen stående navn.

³⁾ Håndskriftet: Selewic.

Erik, der dræbtes på tinge af Plog ¹⁾). Efter ham fulgte en anden Erik, den anden Eriks dattersøn.

II. I Danmark fulgte efter Erik Knud, kåret ved fælles valg i Viborg ²⁾), hvor kongevalg plejer at finde sted. Men mod ham rejste Sven sig og vandt overhånd ved sin frænde Valdemars hjælp, så at Knud måtte drage til kejser Konrad for at søge hans hjælp. Kejseren tilbød ham nu hjælp på den betingelse, at han skulde modtage Danmarks krone af hans hånd. Men Knud afslog dette, vendte hjem igen og kaldte sin frænde Valdemar til at dele styret med sig. Straks efter forjog de i fællesskab Sven, der så vendte sig til kejseren og modtog kronen af ham. Men kejseren var dog ikke stærk nok til at genindsætte ham. Derimod fattede Knud og Valdemar, der elskede freden, medynk med denne fredsforstyrrer Sven, sluttede en fredspagt med ham og tog ham til medstyrrer, idet de overlod ham tredjedelen af riget. Fordi nu det sted, hvor pagten sluttedes, var nærmest ved Knuds område, hvori der var mange kongelige herligheder ³⁾), indbød Knud dem til at opholde sig en tid hos ham og nyde landets herligheder. Knud modtog altså de mange gæster med kongelig pragt og gavmild overflod og beværtede dem med troskyldigt og velvilligt sindelag; men imidlertid udpønsede den skændige Sven, der tragtede efter hele riget, hvordan han kunde dræbe sin vært og sin frænde, rigets fyrster. Han lagde da folk i baghold, rejste sig i natten mod dem, og dræbte sin vært og frænde, den

¹⁾ Håndskriftet: Floc.

²⁾ Håndskriftet: Hybergis.

³⁾ et in ea multæ essent regales deliciae.

kristeligste kong Knud, i hans egen gård ¹⁾, omtrent fjortende dagen efter fredslutningen. Valdemar blev hårdt såret, og undslap med nød og næppe; han flygtede til Knuds og sine venner, og da han havde fået sin vunde lægt og rejst en hær påny, angreb han den højst ugudelige Sven og fældede ham. Derefter herskede Valdemar alene, grusom og tapper, men god til at udbrede den kristne tro ²⁾. Han tvang Ryboernes rige og konge til at tage ved kristendommen og lagde dem under sig. Han lagde også en fast borg ved udgangen af Danmark og spærrede adgangen således, at ingen tillands kunde slippe ind i Danmark uden gennem den. Denne borg fik Knuds søn Valdemar overdraget, udvalgt bisp til Slesvig.

III. I Danmark fulgte efter Valdemar hans søn Knud, hvis hustru var en datter af Saksens hertug.

Om disse Radulfs efterretninger må det nu for det første siges, at de for en udlænding er forbavsende gode og historisk rigtige.

Om Radulfs ord om Harald Hén er talt ovenfor; følger vi derefter kongerækken ned i tiden, finder vi, at han om Knud den hellige er vel underrettet: han kender hans plan om tog til England, der dog atter måtte opgives ³⁾; han kender et så rigtigt og ejendommeligt træk

¹⁾ in conclavi. Dette udtryk betegner vel næppe andet end, at Knud dræbtes i et hus, „inden fire vægge“.

²⁾ crudelis et fortis, propagator tamen bonus fidei christianæ.

³⁾ Når efterretningerne om Olafs optræden overfor ledingshæren indeholder momenter, der strider mod den ældste kilde, Ælnod, og således antagelig er historisk urigtige, så er der dog ingen grund til at lægge Radulf denne fejl til last, da den deles af hele den senere historiske tradition på Valdemarstiden (Sven Aggesøn og Sakse). Jfr. herom H. Olrik i Hist. Tidsskr. 6. R. IV s. 277 ff.

som det, at kongens fogeder fór hårdt frem mod folket — noget, som ellers egentlig kun Ælnod giver rigtig besked om — og beretter sluttelig om hans martyrdød. Radulf kender fremdeles Oluf Hungers fangenskab i Flandern og véd, at Nils blev tilbage hos grev Robert som gidsel; han kender Eriks tilnavn og ved, at han døde på Cypern; han kender Magnus' drab af Knud Lavard og den påfølgende borgerkrig, og beretter fuldstændig rigtigt om Magnus' fald og om Nils' drab i Slesvig. Han ved, at Erik Emune dræbtes på tinge af Plog og efterfulgtes af Erik Lam; og der er særlig grund til at fremhæve, at slægtskabsforholdet mellem alle de hernævnte konger, der vel for en udlænding kunde tage sig noget indviklet ud, fremstilles fuldstændig korrekt. Om borgerkrigens tid giver Radulf en langt udførligere besked og viser sig også her gennemgående vel underrettet, om han end af grunde, der nedenfor skal blive anførte, ikke altid holder sig nøje til den historiske sandhed; han kender Knuds valg på Viborg ting, hans kamp mod og fordrivelse ved Sven og Valdemar, og hans henvendelse til kejser Konrad; han véd, at Sven hyldede kejser Frederik som overherre, men blev fordrevet af Knud og Valdemar, og om de blodige begivenheder 1157 beretter han fuldstændig rigtigt og utømmende ¹⁾. Endelig fremhæver han hovedpunkterne i Valdemar I.s regering, som meget karakteristisk falder sammen med de af Sven Aggesøn fremhævede storværker,

¹⁾ Kun den uvæsentlige fejl findes, at han lader kongemordet gå for sig 14 dage efter fredspagten på Låland.

nemlig Ryøs erobring og befæstelsen af Danmarks sydgrænse ¹⁾).

Vi spørger dernæst, hvorfra Radulf kan have fået alle disse gode efterretninger. For det første følger det af det foregående, at Radulfs hjemmelsmand må have været en mand, der vidste god besked med de danske kongers historie i 12. årh. Herved behøver vi dog ikke at blive stående; vi kan med sikkerhed tilføje, at hjemmelsmanden må have haft afgjort sympati for Knud Magnussøn, næret et bittert had til Sven Grade og set med et vist køligt blik på Valdemar I.

Der er nemlig i afsnittet om borgerkrigen en så afgjort tendens til gunst for Knud, at den må falde enhver i øjnene. Radulf begynder med, at Knud vælges på Viborgting, det retmæssige sted for kongevalg ²⁾); mod denne retmæssige konge gør Sven oprør og vinder ved Valdemars hjælp så stor fremgang, at Knud må drage ud af landet og henvende sig til den tyske kejser om hjælp. I det følgende er det nu åbenbart hensigten at fremhæve den dybe modsætning mellem Knuds og Svens forhold til den tyske kejser. Knud henvender sig ganske vist til kejser Konrad om hjælp, men da denne kræver anerkendelse af hans overhøjhed som vederlag, nægter

¹⁾ Jfr. Sven Aggesøn Scr. rer. Dan. I 63. Kun opførelsen af tårnet på Sprogø nævnes ikke; men dette må jo dog også afgjort anses for det mindste af de af Sven Aggesøn nævnte tre storværker.

²⁾ Det er ret ejendommeligt, at Radulf eller rettere hans hjemmelsmand, der vil hævde Knuds retmæssighed til det yderste, opstiller samme dristige teori om det retmæssige valgsted, som kendes fra de islandske kilder. Dog må faktisk Viborgting ved adskillige kongevalg have spillet den vigtigste rolle, og teorien om Viborgting som rette valgsted viser i al fald Isøretingets ringe betydning. Jfr. A. Hude, Danehoffet, s. 25 f.

den patriotiske Knud at tage mod hjælpen på denne betingelse. Den egennyttige Sven tager derimod glat væk riget til len af kejseren uden at tænke på sit fædrelands selvstændighed. For yderligere at kaste en mørk skygge over Sven fremstilles nu sagen, som om han i 1152, da han drog til kejser Frederik, allerede var fordreven fra Danmark og således søgte kejserens hjælp mod sit eget fædreland; og med en vis triumferende hån tilføjes, at kejseren med al sin magt dog ikke formåede at genindsætte ham. Heraf følger nu, at den i og for sig rigtige efterretning om Knuds og Valdemars sammenslutning og Svens fordrivelse, er blevet henlagt til tiden før Svens færd til kejser Frederik. Disse efterretninger hos Radulf er således historisk urigtige; dog har de ingenlunde præg af at være uvidenheds fejl, men langt snarere tendentiøse forvanskninger, da efterretningerne hver for sig er rigtige og røber, at Radulf eller hans hjemmelsmand er godt inde i Knuds personlige forhold, så at egentlig kun efterretningernes rækkefølge er omdannet i tendentiøs retning¹⁾.

¹⁾ Med hensyn til efterretningen om Knuds afvisning af den tyske kejsers krav om overhøjhed har man dog ret til at stille sig noget tvivlende. I hvert fald danner Radulfs beretning ligefrem et modstykke til Sakse, der siger (P. E. Müllers udg. s. 692): *Interea Canutus .. Fridericum ... auxilii imploratione sollicitat, promittens, se patriæ procuracionem in ejus beneficio repositurum*; hvorimod Sven ifølge Sakse kun nødtvungen tager Danmark til len af kejseren. Dog kunde man herimod betone, at heller ikke Sakse ser upartisk på sagen, idet han afgjort fremstiller sagen fra Valdemars synspunkt og derfor kun lidet sympatiserer med Knud, så længe Valdemar står på Svens side, hvorimod han efter Valdemars brud med denne udslynger hårde beskyldninger mod Sven. Desuden kan man anføre to skrivelser til kejser Konrad henholdsvis fra Sven og Knud (Martene et Durand, *Veterum script. coll.* II, nr. 318—19),

I samme stil berettes nu om begivenhederne 1157, gennemgående i god ovesensstemmelse med Sakse, der her måtte have væsentlig samme blik på begivenhedernes gang. Når Knud og Valdemar tager Sven til medkonge, sker det af pure medlidenhed; mordet i Roskilde skildres i fuld overensstemmelse med Sakse. Sven skildres, som rimeligt er, som den skændige skurk, der lumsk overfalder sin vært og frænde. Hovedvægten ligger på Knuds mord, og Knuds forgrundsstilling ses også af det lille træk, at Valdemar efter kongemordet siges at flygte til Knuds og sine venner. Efter beretningen om Valdemars sejr over Sven følger en kølig karakteristik af Valdemar, der for os har mest interesse derved, at den gentager det ord, som også Sven Aggesøn anbringer i sin karakteristik af ham: at han var grum; iøvrigt anerkendes hans tapperhed og heldige Venderkampe.

Vi kan imidlertid nå til at bestemme Radulfs hjemmelsmand endnu nærmere ved at betragte hans topografiske oplysninger. Han nævner kun to stednavne i Danmark, begge i Jylland; det er Viborg og Slesvig; derimod omtaler han stederne, hvor fredspagten sluttedes, og hvor Knud myrdedes, i ganske almindelige, skønt fuldt ud rigtige, ord og vendinger¹⁾. Det er dog især Slesvig, han véd god besked om; han véd, at Nils blev dræbt af borgerne der i byen, og han kender Valdemars virksomhed for at styrke Danmarks sydgrænse. Dette sidste må vække vor forbavselse; ti man skulde ikke tro, at

af hvilke Svens foruden at være skrevet i en mere søgt pyntelig stil, tillige afgjort er den ydmygste og synes at hentyde til lenshylding, medens Knuds er mere lige ud og ikke taler om hylding.

¹⁾ Quia vero locus, ubi foedus firmatum est inter eos, vicinior erat dicioni Cnud. . . .

en Englænder kunde have synderlig interesse af Dannevirkes befæstning. De følgende ord giver imidlertid et afgørende vink om, hvor hans hjemmelsmand må søges: „Denne borg blev overdraget til Knuds søn Valdemar, udvalgt bisp til Slesvig“ ¹⁾.

Før en udlænding, der skrev en ganske kort fremstilling af de danske kongers historie, kunde denne begivenhed, at Valdemar valgtes til bisp i Slesvig, umuligt tage sig ud som noget betydningsfuldt eller mindeværdigt, der fortjente at optegnes, hvis der ikke netop var personlige grunde tilstede, der talte derfor; skulde nogen bisp nævnes for sine bedrifters eller sit store navns skyld, måtte det vel være Eskil og Absalon; men Radulf nævner lige så lidt disse som nogen anden dansk bisp. Denne efterretning taler derfor afgørende for, at Radulfs hjemmelsmand er bisp Valdemar selv eller en til denne nøje knyttet mand.

Det er overflødigt at fremhæve, hvor godt denne antagelse stemmer med den stærke tendens til gunst for Knud Magnussøn og med den gode kendskab til Slesvig og Dannevirkes befæstning; vi skal blot pege på, at der herved falder et ejendommeligt lys over karakteristikken af Valdemar I, og dernæst godtgøre, at også visse ejendommeligheder ved de ældre kongers historie passer meget godt med den her fremsatte antagelse. Knuds fader Magnus lovprises vel ikke, men på den anden side berettes hans drab af Knud Lavard ²⁾ ganske tørt, uden

¹⁾ Quod castrum obtinuit filius Canuti Waldemarus electus de Selewich. Udtrykket electus giver tillige et vink om tiden, da Radulf har fået sine danske efterretninger. Valdemar må nemlig ca. 1188 være bleven indviet til virkelig bisp.

²⁾ Dennes hellighed nævnes ikke.

et bebrejdende ord, hvilket danner en vis modsætning til de meget stærke udtryk, der bruges om Knud Magnussons mord; men til gengæld indtager bedstefaderen, kong Nils, en ejendommelig stilling i Radulfs beretning. Nils fremstilles nemlig som den ædle kongesøn, der ofrede sig for Olaf og gik i fængsel for ham; det antydes, at han strengt taget meget godt kunde være blevet hjemme og have taget styret i stedet for Oláf; men for sin ædelmodighed fik han kun skam til tak.

Denne historie er der lagt en sådan vægt på, at den gentages ved beretningen om Nils' tronbestigelse; ja Nils' martyrium svulmer op til sådanne dimensioner, at endog hungersnøden under Oluf Hunger, der dog ellers af kirkelige forfattere fremstilles som forskyldt af drabet af Knud den hellige, ligefrem påstås at være himlens straf for Olufs forurettelse af Nils. Denne for-gudelse af Nils passer ikke i nogens mund bedre end i bisp Valdemars, for hvem det måtte være naturligt, at fremstille sine forfædre som den ædle forurettede gren af kongeslægten. — For Nils træder de andre Svenssønner mere tilbage i skyggen; dette gælder for så vidt også om Knud den hellige, der ikke omtales synderlig varmt¹⁾.

¹⁾ Overhovedet må vel bisp Valdemar ifølge sine familietraditioner have haft et noget andet blik på Knuds reformvirksomhed, end f. ex. Sakse. Omvendt må han have set med gunstigere øjne på Harald Hen end Sakse gør. Forsåvidt kunde man sige, at man på forhånd må vente at finde en pålideligere efterretning hos Radulf om Haralds love end hos Sakse, der er stærkt forud indtaget mod Harald Hen og derfor ikke giver nogen upartisk fremstilling af hans love. Dette bekræfter sig da også i virkeligheden, se undersøgelsen om Haralds love. Men i hvert fald er det vist, at der ingen grund er til at antage, at bisp Valdemar og hans krés ikke skulde have vidst

Endnu skal her fremhæves, at Radulf støtter Robert af Elys og Vilhelm af Malmesburys efterretninger om Sven Estridsøns tronfølgeorden; sønnerne, hedder det, havde sluttet den edelige aftale indbyrdes, at de skulde tage kongedømmet efter alder¹⁾.

Naturligvis vilde det have været ønskeligt, hvis man kunde have skaffet dette ved indre kritik vundne resultat en yderligere støtte ved at påvise en direkte ydre forbindelse mellem bisp Valdemar og Radulf. Der er allerede henpeget på, at den måde, hvorpå Radulf benytter Adam af Bremen, tyder på, at det er et dansk uddrag af Adam, han har haft for sig, og han har altså haft danske forbindelser. Men noget direkte bevis for en ydre forbindelse mellem dem lader sig næppe opdrive; man må nøjes med at henvise til, at de i al fald har haft en fælles interesse, Cistercienserordenen, og iøvrigt bemærke, at der på denne tid må have været nogen forbindelse mellem Danmark og England; således var jo Radulfs navne, kong Valdemars skriver, senere Ribebisp, Englænder af fødsel, og Lucas, Kristoffer Valdemarsøns skriver, var ligeledes Englænder.

Meget nyt bringer Radulfs danske efterretninger os ikke; deres værd beror hovedsagelig på deres ejendommelige syn på Danmarkshistorien, der efter det her påviste for en væsentlig del må antages at falde sammen med bisp Valdemars blik på Danmarks fortid.

lige så god besked om fordums lovgivning som Absalon og Sakse og deres kres, så at efterretningerne i formel henseende må siges at være omtrent ligestillede, idet kun indre kriterier afgør, hvilken der skal have forrangen.

¹⁾ . . quoniam inter eos ex conducto juramenti convenerat ut major natu post alium semper regnaret. Jfr. H. Olrik, Danske helgeners levned, s. 364.